

הלכות מעשיות

שיעורו של מורנו הגאון הרב מצליח-חי מאזוז שליט"א

שודר בערוץ "קול ברמה" בתכנית "בית ההוראה"

העלון מוקדש לע"נ גאון עוזנו עטרת תפארת הפוסקים מרן רבנו עובדיה יוסף בן גורג'יה זצוק"ל

הלכות נדרים

נושאי השיעור:

הבטיח לתרום צדקה – האם נחשב כנדר. הבטיח עזרה לחבירו – האם נחשב לנדר. הבטיח לחברו כסף, האם חייב לקיים. הבטיח לחבירו סיוע בגופו. נדר לזרו עעצמו למצוה או למניעת איסור. האם אפשר לסמוך על התנאי שעושים בתחלת השנה לבטל את כל הנדרים והשבועות. מנהגים שרוצה להתירם. באלו אופנים אסור להתיר נדר שנדר בעת צרה. התרת נדרים מועילה ע"י קרובי משפחה. כיצד עורכים התרת נדרים. אופנים בהתרת נדרים – בעמידה, בקרובי משפחה, בלילה, בשבת קודש. התרת נדרים ב"פתח מתוך חרטה". אם יש חיוב לגלות את הנדר קודם ההתרה.

הבטיח לתרום צדקה האם נחשב כנדר

א. שאלה: עשו מגבית לצדקה עבור קמחא דפסחא בליל שבת בבית הכנסת, והגבאי הסתובב ושאל כל אחד כמה הוא תורם, ואדם אמר שתורם מאה ש"ח, אך לא אמר שנודר, האם זה נחשב לנדר? וכן כשאדם עולה לתורה ותורם סכום מסויים ולא אמר שהוא נודר, האם זה נחשב לנדר?

תשובה: כתב מרן בשלחן ערוך (סימן רג ס"ו) צריך להזהר שלא ידור שום דבר, ואפילו צדקה אין טוב לידור. אלא אם ישנו בידו יתן מיד. ואם לאו, לא ידור עד שיהיה לו, ואם פוסקים צדקה וצריך לפסוק עמהם, יאמר בלא נדר. וביאר הש"ך (סק"ד) רצונו לומר שיאמר בפירוש בלא נדר, אבל אין פירושו שיפסוק סתם ולא יאמר שהוא עושה משום נדר, דאף אם פוסק סתם הוה נדר. עד כאן. ומבואר בסוף דבריו שאדם שאמר שיתן כסף בעליה לתורה, או התנדב במגבית כל שהיא סכום, נחשב הדבר לנדר אלא אם כן אמר בפירוש "בלי נדר".

ויש חזנים שכאשר אומרים "מי שבירך" אחר העליה לתורה, אומרים לעולה "מי שבירך וכו' שמתנדב בלי נדר" – ואז העולה אומר את הסכום שמתנדב, ונראה שזו עצה טובה להצילם מאיסור נדר. ואף על פי שהעולה עצמו לא אמר את המילים "בלי נדר", (עיין ש"ע סימן רד ס"ג).

יש להדגיש שכמו כן גם כאשר אדם אומר בלי נדר, האדם צריך להזהר לקיים. אלא שאין לו עוון נדר. וכבר אמרו רבותינו (תענית ח' ס"ב): אין הגשמים נעצרים אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואין נותנים, שנאמר נשיאים ורוח וגשם אין, איש מתהלל במתת שקר.

הבטיח עזרה לחבירו האם נחשב כנדר

ב. שאלה: אדם שאמר לחבירו אבוא אליך הערב, או שאמר אבוא היום לשיעור תורה, האם זה נחשב לנדר?

תשובה: כתב מרן בשלחן ערוך (סימן רו ס"א) אם אמר אדם לחבירו "שאיני אוכל לך", בלי להוסיף ולומר מודרני ממך, אפילו יד לא הוי, ומותר לו לאכול אצלו. והוא הדין

לפי זה יוצא שגם אם יש לו מאתיים זוז, יתכן שעדיין יש לו הגדרה של נזקק ואם חברו אומר שיתן לו מתנה, מחוייב לתת לו מדין נודר לצדקה.

לכן למעשה הכל לפי הענין.

הבטיח לחבירו סיוע בגופו

וצריך לברר מה הדין אם לא הבטיח לחבירו כסף, אלא רק עזרה בהעברת דירה וכדומה.

הש"ך (חו"מ סי' רמג סק"א) הביא דברי מהרי"ק (סימן קלג) שכתב שאפשר שבמקום שיש טרחא דגופא, לא אומרים שנעשה נדר. (ועי' בשו"ת מהרי"ל דסקין סימן כד בהערה שמשמע להקל, ובס' משפט וצדקה פ"ד הערה צא עמ' קיט).

עוד יש לברר מה הדין אם אמר כך לאדם שאינו עני.

בחושן משפט (סימן רד ס"ח) מבואר שאדם שהתחייב לתת סכום כסף לחברו ולא נתן לו, אם זה סכום קטן, אינו חייב מן הדין הגמור לתת לו כי לא עשו קנין, אבל הוא נקרא מחוסר אמנה, כי סמכה דעתו של המקבל שהבטיחו. אבל אם הבטיח סכום גדול, זה לא נחשב אפילו מחוסר אמנה, כיון שפעמים רבות אנשים מתרברבים ואין מתכוונים לקיים דבריהם, ולא האמין זה שיתן לו דברים אלו.

ומכל מקום אם התבטא בלשון התחייבות גמורה, באופן שהשומע מבין שאדם זה בודאי מתכוין לקיים הבטחתו, לפעמים גם אם מדובר בסכום גדול עדיין נחשב מחוסר אמנה, כיון שהתבטא באופן של התחייבות גמורה. אמנם לא חייב לקיים, אבל נחשב למחוסר אמנה. (הגר"מ אריק במנחת פתים חו"מ שם, עפ"ד אור זרוע סימן תשמח).

נדר לזרז עצמו למצוה או למניעת איסור

ד. שאלה: אדם שיש לו נסיון גדול בשמיעת רדיו חילוני, וחבירו הציע לו להשבע שלא ישמע רדיו חילוני, כיצד נכון לנהוג?

תשובה: כתב מרן בשלחן ערוך (סימן רג סעיף ו'): האומר אשנה פרק זה וירא שמא יתירשל בדבר, מותר לו לידור כדי

בעניננו האומר לחבירו אני אבוא אליך בערב, ולא הוסיף שהוא נשבע לעשות כן, אינו נדר ואינו חייב לקיים דברו.

ואולם האומר אבוא היום לשיעור תורה, אף על פי שלא אמר נדר או שבועה הוי נדר, כיון שהוא לדבר מצוה. וכמו שכתב מרן בשלחן ערוך (סימן ריג) האומר אשנה פרק זה הוי כאילו נדר לתת צדקה. והוסיף הרמ"א, וכן כשאומר לעשות שאר מצוה גם כן הוי נדר. (ע"ש בש"ך). וע"ע בסמ"ג רג ס"ג ובש"ך שם סק"ד).

הבטיח לחברו כסף, האם חייב לקיים

ג. שאלה: אדם שהבטיח לחברו סכום כסף מסויים, או שהבטיח שיבוא לעזור לו בהעברת דירה וכעת הדבר לא מסתדר, האם חייב לקיים את הבטחתו?

תשובה: כתב מרן בשלחן ערוך (סימן רנח ס"ב): אמר ליתן לחברו מתנה, אם הוא עני, הוא נחשב כמו נודר לצדקה ואסור לחזור בו.

מהי ההגדרה של עני?

בשלחן ערוך (סימן רנג ס"א) מבואר שמי שיש לו מאתיים זוז ואינו מסתחר בהם, או חמישים זוז ומסתחר בהם, לא יטול מן הצדקה כיון שאינו בגדר עני. ומבואר בטור (שם) שהוצאה משפחתית לשנה שלמה היתה מאתיים זוז!

אבל כתב מרן בשלחן ערוך (שם ס"ב), יש אומרים שלא נאמרו השיעורים הללו אלא בימיהם, אבל בזמן הזה יכול ליתול עד שיהיה לו קרן כדי שיתפרנס הוא ובני ביתו מהריות, ודברים של טעם הם.

¹ ובזה מובן הדין שכתובת אשה מאתיים זוז, ולכאורה זה נראה ממש מעט, אבל למעשה זה היה מספיק לכלכל שנה שלמה.

ומרן ראש הישיבה שליט"א הוכיח שמאתיים זוז מפרנסים שנה שלמה, מדברי הגמרא (ב"מ נב:), שהנותן סלע לחברו ואינו יודע אם הסלע הזה טוב או לא, יכול לומר שלא הלך לשולחני שיבדוק לו אותו. אבל אם עבר עליו יום שישו אינו יכול לומר כך, כיון שהיו רגילים מידי יום שישו לפרוט את הסלע שבידיהם כדי לקנות בו צורכי שבת והשבוע שלאחריו. ואגב כך הם בודקים אם הסלע שקיבלו אם הוא טוב או לא. משמע שסלע היה מספיק לשבוע שלם.

בסלע יש ארבעה זוזים, כלומר שארבעה זוזים היו מספיקים לשבוע, ובמשך השנה יש כחמישים שבועות, ונמצא שמאתיים זוז מספיקים לשנה שלמה. ובכך מבואר מדוע כתובת אשה היא מאתיים זוז.

לזרז את עצמו. וכן אם ירא שיתקפהו יצרהו, ויעבור על איזו מצוה ממצוות לא תעשה, או יתראש מקיום מצות עשה, **מצוה לישבע ולנדור כדי לזרז את עצמו**. ומצינו שדוד המלך ע"ה אמר "נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך" (תהלים קי"ט ק"ו).

השבועה של בועז

הנה בועז שהיה ישן בשדה, ורות הגיעה לשם והיא היתה פנויה וטהורה כי טבלה לפני כן (מדרש רות רבה פרשה ו'). באותו רגע יצר הרע שלו היה גדול, והגמרא בסנהדרין (י"ט ע"ב) אומרת שזה היה אפילו יותר מיוסף הצדיק, כי שם זו היתה אשת איש ואילו כאן היא פנויה וטהורה. כתוב "ויחרד האיש וילפת" (רות ג' ח'), שנעשה בשרו כראשי לפתות (סנהדרין שם). **בועז אמר לה "הי' שכבי עד הבוקר"** (שם פסוק י"ג). **הוא נשבע שתישן עד הבוקר**. למה לו להישבע על זה? רבותינו במדרש (שם אות ד') אומרים שהוא נשבע כי התיירא שמא יתגבר עליו יצרו ח"ו. לפעמים אדם לא יודע שהוא על "אם הדרך", בשעת הכרעה גורלית אם לתת לו שידוך ילדים או פרנסה וכדומה, ומשמים לא מגלים לו סודות, שאם הוא יחזיק חזק בנסיון "יעלה על הסוס", ואם לא יחזיק הרי הוא נופל לבור תחתיות. אמנם המבוך גדול והרבה "משחקי דמה" ונסיונות קיימים, אבל זה חלק מהנסיון ומהתהליך הארוך והמסובך הזה, להראות לאדם שעמד בנסיון ולא יצא לו מזה כלום, **כי בהמשך יביאו לו נסיון אמיתי, אם תעלה בו תמריא ותקבל מה שחסר לך ילדים פרנסה וכדומה, ואם לא הרי תצנח ותרד למטה**. והנה באותו הלילה בועז נשבע שלא יחטא, ולמחרת באו לבית הדין והגיע גם הגואל ששמו "טוב" (שם אות ב'), שאל אותו: פלוני אלמוני אתה רוצה לגאול או לא? אמר שהוא מפקד מזה, "פן אשחית את נחלתי" (שם ד' ו'). בועז לוקח את רות, ומתחתן איתה. אבל נשאר איתה לילה אחד בלבד, כי למחרת הוא נפטר (ילקוט שמעוני רמז תר"ח). **מאותו הלילה צמח דוד המלך! ושלמה! ובית המקדש! ומשיח בן דוד! עולם ומלואו!!!** נתאר לעצמנו שבועז לא

היה מתאפק וחוטא באותו הלילה, איפה היה זוכה למלכות בית דוד? איפה בית המקדש? ואיפה "בועז הצדיק"? הרי הוא היה זכור לדורות בתור אחד שלא עמד בנסיון. אבל כאשר הוא היה בשדה חשב לעצמו שיש כאן נסיון והמשכורת עליה תגיע בהמשך "בראשון לחודש", כי הקב"ה נאמן לשלם שכר. הוא הבין שיש כאן מלכות אם יעמוד בנסיון או לא, וזה לא היה פשוט בכלל.

ה' נותן נסיונות לכל אדם בחיים

הקב"ה נותן לכל אדם מישראל נסיונות גדולים מאד, בהתאם לכוחות שלו, ובכל פעם "נתת ליראיך נס להתנוסס" (תהלים ס' ו'), נותן להם נסיון כדי להתרומם איתו למעלה. בתרגום שיר השירים (ז' ט') עלה הפסוק "אמרתי אעלה בתמר אוחזה בסנסיניו", כתוב שלפני בנין בית המקדש השני, אחרי שעברו שבעים שנה מחרבן בית ראשון, אמר ה' יתברך: אלך ואנסה את דניאל וכן את חנניה מישאל ועזריה, **אם יעמדו בנסיון שמוכנים למסור נפש על קדושת שמי, אגאל בזכותם את עם ישראל**. באו חנניה מישאל ועזריה ועמדו בנסיון הגדול, שהיו מוכנים להפיל עצמם לתוך כבשן האש, ובלבד לקדש שמו יתברך בעולם. **ובזכות זה נגאל כל עם ישראל**. נחשוב לעצמנו, הרי אם היו אומרים להם: תדעו לכם, שאם תעמדו בנסיון תגאלו את כל עם ישראל, בוודאי שהיו עומדים בנסיון וזה לא חכמה. אבל הם לא ידעו מזה שגורל עם ישראל תלוי בהם. וגם התוספות בכתובות (ל"ג ע"ב בד"ה אלמלי) כותבים ומוכיחים שזה לא היה עבודה זרה ממש אלא לכבוד המלך, ומן הדין היה מותר להם להשתחוות לצלם ההוא. אבל הם רצו לקדש שם שמים, ועמדו בנסיון הזה ומסרו עצמם למיתה. הם הצילו לא רק את עצמם, אלא את כל עם ישראל, ובנו את בית המקדש. **כל פעם הקב"ה שולח לאדם נסיון, והאדם לא יודע שלא את עצמו בלבד הוא מציל, אלא גם את המשפחה, והילדים, וההורים שלו, ולפעמים את כל עם ישראל כולו**. האדם בוודאי מעוניין שיגלו לו מהשמים שזה נסיון שכל השנה הטובה שלו תלויה אם יעמוד בזה או לא, ובעז"ה הוא יעמוד

בזה. חזק וברוך... אבל מה הנסיון בזה?! לכן משמים נותנים לאדם נסיון שכמוהו יש עוד כמה וכמה נסיונות אחרים, רק שהפעם הקלף הזה - הנסיון הזה - מכיל בתוכו דבר עצום!! נסיון של קדושה, נסיון של דרך ארץ, נסיון שלא לכעוס, נסיון שלא לדבר דברים שאינם נכונים, נסיון בשמירת השבת. כל פעם נסיון אחר. אבל "אני ה" - נאמן לשלם שכר.

האם אפשר לסמוך על התנאי שעושים בתחלת השנה לבטל את כל הנדרים והשבועות

ה. שאלה: מי שנדר נדר וכעת הוא מתחרט, האם חייב לעשות התרת נדרים, או יכול לסמוך על התנאי שעושים בהתרת נדרים בערב ראש השנה שמבטלים את כל הנדרים והשבועות?

תשובה: יעשה התרת נדרים, ולא יסמוך על התנאי. כי כתב מרן בשלחן ערוך (סימן ריא ס"ב): מי שהתנה ואמר "כל נדרי שאדור עד זמן פלוני יהיו בטלים", ונדר בתוך הזמן הזה, אם בשעה שנודר זוכר שעשה תנאי שלא רוצה לידור ואעפ"כ נדר, ההלכה היא שהנדר קיים, כי רצונו עכשיו לנדר מבטל את הדעה הקודמת שאמר שלא רוצה לידור. אבל אם בשעה שנדר שכח שקיבל על עצמו שרוצה לבטל הכל, ואחרי שנדר נזכר בקבלה שלו שמבטל כל הנדרים, האם הנדר קיים או לא? מרן כותב שהתנאי קיים והנדר **בטל**. אבל הוא מוסיף שיש אומרים שאין התנאי מועיל לבטל את הנדר, אא"כ יזכור אותו תוך כדי דיבור לנדר ויאמר בלבו שהוא סומך על התנאי. ויש לחוש לדבריהם. עד כאן לשון מרן.

לפי זה כאשר אנחנו עושים "התרת נדרים" ארבעים יום לפני ראש השנה וכיפור וכן בערב ראש השנה וערב יום כיפור, ואומרים שם: "**אנחנו מגלים דעתנו שכל הנדרים שנידור או נשבע כולם יהיו בטלים ומבוטלים**", ובמשך השנה אנחנו שוכחים ונודרים כל מיני נדרים, לפי הדעה הראשונה התנאי הזה תופס כי הוא ביטל הכל, ולפי הדעה

השנייה זה לא תופס רק אם נזכר מיד אחרי הנדר. מרן מסיים: "**ויש לחוש לדבריהם**", כלומר לא לסמוך על זה, אלא לעשות התרת נדרים מחדש. הרמ"א (סעיף א') כותב: מה שאומרים "כל נדרי ואסרי ושבועי" בליל יום כיפור, שכל הנדרים והשבועות והאיסורים יהיו בטלים. ולכאורה עשינו תנאי שהכל בטל ומבוטל. **אבל לא סומכים על זה להתיר בלא שאלת חכם**, כי אם לצורך גדול. כך כותב הרמ"א. מרן בתשובה באבקת רוכל (סימן קע"ו והובא בברכי יוסף כאן) מביא מקרה מיוחד שאחד הצירופים של מרן להקל שם מפני שסמך על התנאי של "כל נדרי", אבל סתם כך זה לא מספיק להתיר לסמוך על זה. **צריך לדעת שעיקר נדרים זה מן התורה, ולכן "ספיקא דאורייתא לחומרא"**, ובספיקות הולכים לאסור בהם. ויש הרבה חששות ובעיות בנדרים האלה.

מנהגים שרוצה להתירם

ו. שאלה: אשה שנהגה לעשות דברי חסידות כגון לגמור תהלים פעם בשבוע, ולהתפלל שלש תפלות ביום, ולאחר שנישאה ומטופלת בילדים אין ברשותה זמן לכך, האם היא רשאית להפסיק?

שאלה דומה, נהגתי לא לאכול שום וחלב בלילות, מה טעם שנוהרים לא לאכול מאכלים אלו בערב כיפור אחר הצהריים, האם אני רשאי להפסיק ממנהגי זה?

תשובה: לגבי כל המנהגים שאדם רוצה להתיר אותם, כתב מרן בשלחן ערוך (סימן רי"ד ס"א): **דברים המותרים והיודעים שהם מותרים נהגו בהם איסור**, המנהג לאסור בהם, **הוי כאילו קיבלו עליהם בנדר ואסור להתירם בהם**. ולכן מי שרגיל להתענות תענית שלפני ערב ראש השנה ושכין ראש השנה ליום הכיפורים². וכן מי שרגיל שלא

² האשכנזים היו רגילים הרבה בדבר הזה להתענות בעשרת ימי תשובה. ולכן הם רגילים תמיד לומר סליחות עשרה ימים, כי הם רגילים להתענות בעשרת ימי תשובה, וכיון שבארבעה ימים מראש השנה לכיפור אי אפשר להתענות בהם (ימיים של ראש השנה, ושבת, וערב כיפור). לכן הקדימו ארבעה ימים לפני ראש השנה שבהם מתענים

לאכול בשר ולא לשתות יין מ"ז בתמוז, והעולם נוהגים רק מראש חודש אב, ורוצה לחזור בו מחמת שאינו בריא, צריך שלושה שיתירו לו את הנדר הזה. אם בשעה שהתחיל לנהוג היתה דעתו לנהוג כן לעולם ונהג כן אפילו פעם אחת, צריך התרה. כך כותב מרן. וגם הרמ"א (סימן ת"ב) כתב כך לגבי תענית יארציי"ט, שאם בפעם הראשונה השלים חייב להשלים תמיד. אבל איך אדם יעשה התרה לזה? והרי אם יתחרט שקיים את המצוה הזאת הפסיד את השכר על זה. הגמרא אומרת שכמו אדם שמתחרט על עבירה והיא נחקת לו, כך אדם שמתחרט על מצוה השכר הלך לו. אנשים לא יודעים את זה [לפעמים אדם עשה טובה לחבירו, אבל חבירו כפוי טובה ומשיב רעה תחת טובה, והוא אומר "חבל שעשיתי לו את הטובה הזאת", בזה הלכה לו המצוה, ויוצא שגם עשה לו את הטובה וגם לא מקבל שכר על זה. לכן הוא יכול לומר "בפעם הבאה לא אעשה לו טובה שילמד לקח", אבל לא יתחרט על שעשה לו טובה]. לכן מרן כאן כותב שאי אפשר שאדם יאמר שהוא מתחרט שהתענה, כי א"כ הלכה המצוה שלו, **אלא יפתח בחרטה שמתחרט שנהג כן לשם נדר**, ולא שמתחרט על המצוה אלא על מה שנהג כך לשם נדר. ומרן ממשיך: לפיכך הרוצה לנהוג בקצת דברים

ואומרים סליחות. וכידוע יום ראשון של ראש השנה חל רק בימים ב'ג'ז' - שני, שלישי, חמישי, ושבת. והנה אם חל ביום חמישי יכולים להתחיל מתחילת השבוע וזה ארבעה ימים, אבל אם חל ביום שני או שלישי צריכים להתחיל מאמצע השבוע שלפניו, לכן קבעו שתמיד מתחילים במוצאי השבת. אם ראש השנה חל בימי שני ושלישי ואין ארבעה ימים ממוצאי השבת, הם מתחילים במוצאי השבת בשבוע הקודם. כל זה כדי שיהיו להם עשרה ימים שמתענים בהם ואומרים סליחות. אבל היום לא נוהגים במנהג של התעניות האלה. המגן אברהם (סימן תקפ"א) כותב שבערב ראש השנה כולם נוהגים להתענות גם הנערים והנערות, ובשאר הימים רק הגדולים בלבד. (והיום נראה לי שגם הגדולים שבהם לא מתענים בערב ראש השנה. ואפילו בתעניות רגילות, האשכנזים בדורנו מקילים לנשים הרבה מאד). חמי ז"ל היה נוהג בתענית עשרת ימי תשובה, וגם אביו ואמו עמנואל וזינה טרבלסי ע"ה התענו כל עשרת ימי תשובה עד לסוף ימיהם מעל גיל תשעים, זיע"א.

המותרים לסייג ופרישות, יאמר בתחילת הנהגתו שאינו מקבל עליו כן בנדר, ולא רק זה אלא גם יאמר שאין בדעתו לנהוג כן אלא בפעם ההוא או בפעמים שירצה ולא לעולם. אמנם יש לשאול מדוע א"כ אנחנו אומרים בנוסח התרת נדרים "כל מיני מנהגים שנהגנו הדבר ההוא שלוש פעמים או יותר", והרי כבר בפעם אחת זה נדר (וע"ע פמ"ג סוף פתיחה להלכות תפלה). הרב אפיקי מגינים (או"ח סימן קנ"ג אות כ"ז) מתרץ שיש הבדל בזה, אם זה מנהג שדעתו היתה לנהוג כן לעולם אפילו פעם אחת, זה נחשב נדר, אבל אם בשעה שנהג לא חשב לעולם אלא הזדמן לו לנהוג כן שלוש פעמים רצופים סתם, גם בזה נחשב נדר³. אבל מפורש בגמרא שזה נקרא נדר מדרבנן, "לא יחל דרבנן".

מרן סיים: **אבל הנוהגים איסור בדברים המותרים מחמת שסוברים שהם אסורים**, אדם חשב שהמנהג הזה הוא הדין, **לא הוי כאילו קיבלום בנדר**, ולא צריך התרה לזה.

באלו אופנים אסור להתיר נדר שנידר בעת צרה

ז. **שאלה:** משפחה שיצאו לטייל בפארק בימי חול המועד, ואחד הילדים אבד, ואחר חיפושים עמד האב ואמר שאם ימצאו את בנו חמשת אלפים נש לצדקה, ואכן בחסדי שמים נמצא הילד בריא ושלם. ואמנם האב מעוניין לתרום הסכום לצדקה אך הוא דחוק בפרנסה וזה גובה הסכום שמקבל בחודשיים מהכולל, וזה יגרום דוחק עצום בפרנסת המשפחה. האם רשאי להתיר את הנדר?

תשובה: רשאי לעשות התרת נדרים.

ביאורים ומקורות: כתב מרן בשלחן ערוך (סימן רנח ס"ו) הנודר צדקה אינו יכול לחזור בו, אלא אם כן נשאל לחכם והתיר לו. ואמנם מרן בשלחן ערוך בתחילת הלכות נדרים (שם ס"ה) כתב שיש נדר שאפשר לידור אותו, וזה נדר בעת צרה. אצל יעקב אבינו כתוב "וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלקים עמדי" (בראשית כ"ח כ'), מה זה לאמר? רבותינו

³ וע"ע בשו"ת בית שלמה דרימר (חיו"ד סימן ר') שהאריך בזה. (ורמזו בשו"ת יחיה דעת ח"ג סימן עו סוף אות ב').

אומרים שבא ללמד אותנו לדורות שמותר לידור נדרים בעת צרה. הרמ"א (סימן רכ"ח סמ"ה) כתב: **נדר שנדר בשעת צרה אין להתיר, אלא לצורך מצוה או לצורך גדול, ומיהו אם התירו בדיעבד מותר.** והרב פתחי תשובה (אות מ"ג) כתב בשם תשובת מהר"י לוי בן חביב (סימן מ"ג) שההגדרה של "נדר בעת צרה" שאין להתיר אותו, זה כאשר אדם עשה תנאי בעת צרתו "שאם יצילהו ה' הוא נודר לעשות כך וכך", ואין להתיר את זה. אבל אם בשעת צרתו נדר סתם מאתים שקל לצדקה וכדומה, ובלי תנאי "שאם יצילהו ה' יתן את זה", אפשר להתיר לו את הנדר הזה.

והנה נראה בנדר של יעקב אבינו הוא עשה תנאי, ואמר "אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך", מה ישמור אותו? מבחינה גשמית "ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש" (שם), וגם מבחינה רוחנית שאשמור תורה ומצוות, "והיה ה' לי לאלהים" (שם פסוק כ"א). וכך פירש רש"י שם. ומה יעשה? בפסוק הבא נאמר "והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלקים", אני אקריב עליה קרבן, "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך" (שם פסוק כ"ב). זה מה שנדר אם ינצל מהכל. **נדר כזה על תנאי נקרא 'נדר בעת צרה'**, שלפי ההלכה אין להתיר אותו אלא לצורך מצוה או לצורך גדול.

אבל בנדון שלנו שהוא לא עשה תנאי, אלא התנדב סכום לצדקה, אפשר להתיר את הנדר⁴. ואם יכול לפרוס לתשלומים במקום לבטל את הנדר, עדיף יותר.

⁴ ועיין בשו"ת רב פעלים חלק א' (חיו"ד סימן מה) שדן על מי שנדר בעת צרה שיפריש מעשר לצדקה מן הריוח, ועכשיו אין לו יכולת, דמה שמרויח אינו מספיק לעצמו, אם יכול לעשות התרה. והשיב: כתב מרן ביו"ד סימן ר"ג ס"ג, דנדרי הקדש מצוה לקיימם, ולא ישאל עליהם אלא מדוחק, וכתב בכנה"ג (סי' רנ"ח הגה"ט אות ל), דה"ה נדרי צדקה ע"ש, אך נדר בעת צרה חמיר טפי, וכתב רמ"א סי' רכ"א סעיף מ"ה, נדר בעת צרה אין להתיר אלא לצורך מצוה, או לצורך גדול כמו נדר על דעת רבים ע"ש. ומצינו לרמ"א שם סעיף כ"א, שכתב לעשות שלום בין איש לאשתו, או משום צרכי רבים, מקרי דבר מצוה להתיר בשבילם נדר שהותר על דעת רבים, וכן לצורך פרנסתו ע"ש, ומקור דין זה של צורך פרנסתו הוא מן הרשב"א, שהביא מרן בב"י, ויליף לה מגמרא דמ"ק דף י"ד, דקאמר למזונות כ"ע לא פליגי דשרי ע"ש, ומהר"י הלוי ז"ל הביא להאי תשובה דהרשב"א ויליף מינה יע"ש, וכן מרן ז"ל בתשובה באבקת רוכל סי' קפ"ב כתב, להרויח פרנסתו הוי

לדבר מצוה ע"ש, ועיין כנה"ג סי' רכ"ח הגהב"י אות קכ"ט מה שציין עוד על תשובות אחרים, וכתב דהרדב"ז ח"ב סי' ח' כתב להרויח מזונותיו לאו דבר מצוה הוא ע"ש. והנה הרשב"א מדמי לה להא דמ"ק דף י"ד, דקאמר למזונות דברי הכל מותר, לא נחלקו אלא להרוחה, מר מדמי לה כלשוט, ומר מדמי לה כלמזונות, ופירש רש"י להרוחה שיש לו נכסים הרבה ויוצא כדי להרויח יותר ע"ש, וק"ל להלכה כמ"ד דמדמי לה להרוחה כמו למזונות, ועיין בש"ע א"ח סי' תקל"א ומג"א שם ובסוף סי' רמ"ח ע"ש, והשתא לפ"ד הרשב"א דיליף דבר מצוה בנדר עדר"ר =על דעת רבים= לדינא הנז' דמ"ק, נמצא גם בעבור פרנסת ביתו בהרוחה חשיב דבר מצוה, ולא אמרינן ליה שיקמץ ויצמצם ממנהגו.

ועתה לענין הלכה, אף על גב דאין להתיר לו ע"פ טעם זה לבדו, מ"מ איכא למעבד בזה ס"ס, והוא כי בתשובה אחרת הבאתי סברת מהר"ש סרליו ז"ל, דס"ל בנודר לזמן, כל שלא הגיע עדיין הזמן ולא חל הנדר, יכול לחזור בו בלי התרת חכם, דאתי דיבור ומבטל דיבור, וכמ"ש דבריו מהר"ם בן חביב ז"ל בתשובה א' בספר גו"ר יו"ד כלל ב' סי' ב' דף ק"י, והבאתי כמה אחרונים דאזלי בתר סברת מהר"ש ס"ס הנז', אך יש חולקים על זה, ונמצא דבר זה פלוגתא, ועוד הבאתי בתשובתי הנז' בס"ד פלוגתא דהרשב"א והרא"ש, במקבל לזון את חבירו סתם, דלהרשב"א הוי כל ימי חייו או כל זמן שצריך, ולהרא"ש נפטר בשנה אחת, וכאשר הביא פלוגתייהו רמ"א ז"ל בח"מ סי' ס' סעיף ג', והבאתי שם דברי חק"ל יו"ד ח"ב סי' נ"א, ודברי אחרונים שכתבו שד"ז הוא פלוגתא דרבותא, וא"כ ספק זה ישנו גם בנ"ד שנדר בסתם ולא אמר לעולם, דלדעת הרא"ש יכול לפטור עצמו בשנה אחת, וכבר נתן כמה שנים, והשתא מלבד הטעם דהרשב"א, הנה יש לנו בזה ס"ס, והוא ספק הלכה כמהר"ש ודעמיה, דס"ל יכול לחזור בו קודם שיחול הנדר, דאתי דיבור ומבטל דיבור, ואת"ל כמאן דפליג ובעי התרה, שמא הלכה כהרא"ש דיכול לפטור עצמו בשנה אחת, וזה כבר נתן כמה שנים.

ועוד נ"ל בס"ד להוסיף ספק אחר, והוא כי הדרישה בסי' רט"ו, והב"ח סי' ס"ט רט"ז העתיקו תשובת מהר"ם שכתב, אם נדר לתת מעשר מן הריוח שהיה מן ממונו, וכן נהג כמה ימים, ואח"כ מטה ידו ונתחרט, נראה דיכול לחזור בו, משום דהריוח לא בא לעולם, ואין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם ע"ש, ונראה דכן הוא דעת רש"ל, וגם הש"ך בסי' ר"ד סק"ט הביא כל זה, וציין על סי' רנ"ח ס"ז וס"ח ע"ש, אך הט"ז כתב דלא קי"ל אלא כמ"ש בח"מ סי' רי"ב סעיף ט', כאומר לכשאקחנו אתננו להקדש, הוה עליו שם נדר וחייב לקיים נדרו יע"ש, ועיין סמ"ע סי' רי"ב ס"ק כ"ב מ"ש לחלק ולתריץ, ועיין בש"ך שם ס"ק י"ב מ"ש על דבריו, ופתחי תשובה סק"י ביאר דברי הש"ך ע"ש, ועיין חתם סופר ח"מ סי' ק"ז מה שיצא ליישב בזה ע"ש, ועיין להרב בני יעקב ז"ל דף מ"ט ע"ג שכתב בהקדש עניים אין מחלוקת בין הרמב"ם והרא"ש, שאף הרמב"ם ס"ל דוקא באומר אתננו חייב מדין נדר וכו', אמנם הגאונים שזכר הרמב"ם חולקים על זה, וס"ל דאפילו באומר אתן דבר זה, כיון שהוא דבר שלא בא לעולם לא חל עליו, ואינו מחוייב כלום, שאין העניים זוכים אלא בדבר שההדיוט זוכה וכו', והאריך הרב בענין זה יע"ש, ולפ"ז נראה דתשובת מהר"ם שהביאו דרישה ורש"ל וב"ח, נמשכת אחר סברת הגאונים ז"ל הנז'.

ואיך שיהיה לפ"ד תשובת מהר"ם שהביאו גאוני אשכנז ז"ל, נראה בנ"ד יכול לחזור בו, משום דהריוח לא בא לעולם, וא"כ גם זה נעשהו ספק בנ"ד, ונצטרפו עם שני ספיקות הנז"ל, ואף על גב שזהו הפך דברי הרמב"ם והרא"ש שפסק מרן ז"ל בח"מ סי' רי"ב ס"ז וס"ט, עכ"ז כיון דאית לן תרי ספיקי אחרוני נוכל לעשות ספק זה ג"כ עמהם, אף על גב דהוא הפך הוראת מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו, ועל כן בנ"ד איכא תלת ספיקי נוכל להורות שיתירו לו לכתחילה, ואף על גב שהוא נדר בעת צרה, וכ"ש דהכא בנ"ד אית לן טעמא ע"פ סברת הרשב"א ז"ל ודעמיה, דס"ל להתיר לכתחילה משום פרנסתו דחשיב זה דבר מצוה, וכמ"ש לעיל. והנה באמת נידון דידון הוא ממש נידון רבינו התשב"א ז"ל בח"ב סי' קל"א, שהביא הרב ברכ"י סי' מט"ר ס"ק כ', שנשאל באדם שנדר בעת צרתו, ואמר כל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך וכו', ע"ש שהתיר להתיר לו בשביל צורך פרנסתו, וכנ"ל ע"ש, ועיין לרבינו החב"ב ז"ל בספר בעי חיי יו"ד סי' רט"ו, מה שכתב בענין נדר בעת צרה, והביא שם

התרת נדרים מועילה ע"י קרובי משפחה

ת. שאלה: ויכוח שגדל והתחזק במשפחה חשובה, עד שנדרו שלא ישוחחו וידברו זה עם זה, ולאחר מכן התחרטו ורצו להתיר את הנדר, אך חשו אי נעימות ללכת לרב ולספר את הנדר, האם מותר לעשות התרה בתוך המשפחה?

תשובה: אפשר ששלשה מבני המשפחה יערכו להם התרת נדרים. כמבואר בשלחן ערוך (סימן רכח ס"ג), ובתנאי שאין למתירים רווח ואינטרס בזה ואינם נוגעים בדבר (וכמבואר בשלחן ערוך שם סעיפים ה' ו' ובש"ך שם).

ונבאר בקצרה כיצד עורכים התרת נדרים:

כיצד עורכים התרת נדרים

מי יכול להתיר נדרים? מרן (סימן רכ"ח ס"א) כותב שאפשר ללכת לשלושה הדיוטות. מה זה הדיוטות? "והוא דגמירי להו וסבירי", כלומר אף על פי שאינם יודעים ללמוד לבד, אבל אפשר להסביר להם את הענין של התרת נדרים, והם לא "בוקי סריקי" שלא מבינים כלום, אלא מבינים את זה. הש"ך (אות ב') כותב שלומדים עמהם הלכות ומבינים אותם אפילו שמבינים קצת.

איך עושים התרה? מרן (ס"ג) כותב שאומרים לנודר "מותר לך או מחול לך או שרוי לך" שלוש פעמים. וכל הסדר הזה.

ואפשר להתיר גם בעמידה, וגם אם הם קרובי משפחה. אבל צריך לדעת שלא כל קרובי המשפחה מותר, כי לקמן (סימן רל"ד) כתוב שאדם לא יכול להצטרף לשלושה להתיר לאשתו, לכן מותר רק אבא ואחים ובנים וכדומה ולא בעל לאשתו, כי אשתו כגופו, וכמו שלא יכול להתיר לעצמו כך אינו יכול להתיר להצטרף עם עוד שנים להתיר לאשתו.

תשובת הרשב"ץ הנז', ומכל דבריו יוצא סיעתא להתיר בנ"ד. ושור"ר להרב בית יהודא ח"א ביו"ד סימן ו', ומדבריו בסוף התשובה נוכל ללמוד טעם אחר בנ"ד, שיהיו יכולים להתיר לו. העולה מכל הנז"ל לענין הלכה בנ"ד, יש להורות שיתירו לו נדרו, וכבר נזכר בשאלה שהוא רוצה לדחות עצמו לשלם מעשר של הרווחים של זמן העבר, על כן ישלם זה, ואח"כ יתירו לו ע"י פתח מתוך חרטה. ע"כ.

לפעמים אנשים טועים בדבר הזה, וצריך לשים לב. ויש הלכה הפוכה בזה, שאדם לא יכול להיעשות שליח להתרת נדרים, כלומר שלא יכול ללכת לרב שיעשה התרת נדרים בשביל חבר שלו, אבל בעל לאשתו מועיל להיעשות לה שליח, כי אשתו כגופו. ולכן אם היא מתחרטת על הנדר, יכולה לשלוח אותו לרב בשמה. אבל שלא יאסוף אותם אלא רק אם מצא אותם יושבים שלושה ביחד, יעמוד לפניהם ויתירו את הנדר שלה (שם סנ"ו).

ואפשר לעשות התרת נדרים אפילו בלילה, כי זה לא כמו דין שאפשר לדון רק בבוקר, וכמו שכתוב "דינו לבוקר משפט" (ירמיה כ"א י"ב), אלא כאן בהתרת נדרים זה מועיל גם בלילה.

סיכום הדברים

לסיכום: **א. התרת נדרים מועילה גם בעמידה. ב. גם בקרובי משפחה (חוץ מבעל לאשתו). ג. גם בלילה. ד. אבל לא מתירים נדרים ביום שבת קודש, אא"כ זה לצורך השבת.** כגון שהאדם נדר שלא יאכל בשבת או שהיתה מריבה ונדר שלא ילך לשבת חתן וכדומה, ואחרי שפיסו אותו רוצים להתיר את הנדר הזה, **כיון שזה לצורך השבת אפשר לעשות לו התרת נדרים בשבת עצמה,** כדי שיוכל ללכת לשבת ולשמוח עם כולם. הא לאו הכי אין להתיר נדרים ביום שבת קודש. (ס"ג ובאו"ח סימן שמ"א).

התרת נדרים ב"פתח מתוך חרטה"

ט. שאלה: אדם שחבירו ניסה להפילו כמה פעמים בעסקאות מפוקפקות, ומחמת כן נשבע שלעולם לא יעשה עמו עסקים, אולם לאחר מכן ראה הזדמנות לעסקה טובה שבדקה אותה וגם נבדקה ע"י מומחים לכלכלה ונמצאה עסקה טובה ומניבה רווחים נאים, האם יערוך התרת נדרים?

תשובה: יש שני אופנים לערוך התרת נדרים. אופן אחד, ששואלים את האדם: למה נדרת? והוא אומר שבאותה שעה היה כועס ונדר, וכעת 'מתחרט' על זה. שואלים אותו: האם אתה מתחרט שנדרת? והוא עונה: שוטה הייתי באותה שעה

למעשה אנחנו נוהגים היום שעושים "פתח מתוך חרטה", כלומר שהנודר מתחרט חרטה דמעיקרא בכלל על מה שנדר, וכיון שלפעמים זה לא אמיתי ולא תופס כלום, לכן עושים לו גם פתח מתוך החרטה, ואומרים לו: אילו ידעת שאתה עתיד להתחרט היית נודר או לא? והוא משיב בשלילה. זה מבואר בשלחן ערוך (סעיף ז'). לסיכום: אדם בא לעשות "התרת נדרים", דבר ראשון שואלים אותו אם הוא מתחרט על הנדר בכלל, והוא עונה בחיוב. אבל צריך לומר לו שיגיד שהוא מתחרט מתחילה בכלל על שנדר את זה, "ניחמתי מעיקרא". ואח"כ שואלים אותו: אילו ידעת שאתה עתיד להתחרט האם היית נודר? הוא עונה: לא. **וזה נקרא "פתח מתוך החרטה"**. וכך ההתרה הזו טובה.

אם יש חיוב לגלות את הנדר קודם ההתרה

יא. שאלה: אדם שנדר נדר אישי מאד ורוצה להתירו אך ללא שיגלה מהו הנדר, האם ישנה אפשרות לעריכת התרת נדרים?

תשובה: חייב לברר מה ולמה היה הנדר.

חייבים המתירים את הנדר לברר ולשאול: מה היה הנדר? למה נדרת אותו? זו הלכה פסוקה. מה הסיבה לזה? כי לפעמים הוא נדר בגלל דבר מצוה או מסיבה אחרת, ואסור להתיר לו את הנדר הזה, **ולכן אי אפשר להתיר בלי שיספר בדיוק על הנדר, ולולי זה הנדר לא מותר כלל** (סעיף י"ד). למשל אם הוא נדר שלא יאכל בשר היום, אם זה בגלל דיאטה וכדומה אפשר לעשות לו התרה, אבל אם נדר שאם יכשל בשמירת העינים לא יאכל בשר ונכשל בזה, הרי זה נדר לדבר מצוה ואי אפשר להתיר את זה. אבל מרן בשלחן ערוך (שם), כתב שלא חייב ששלושת המתירים יידעו את הנדר, אלא מספיק שאחד תלמיד חכם יודע מה הנדר ולמה נדרו אותו, ויכול לצרף אליו שנים שיגידו מותרים לכם וכו', ואין בכך כל חשש.

שנדרתי, אני מתחרט על הנדר הזה וחבל שנדרתי. זה נקרא "חרטה", ועושים לו התרה.

אבל לפעמים האדם אינו מתחרט בכלל, כי הרויח הרבה מהנדר הזה. למשל הפצירו בו לעשות עסקא מסויימת וכמעט הפילו אותו בפח, והוא נדר שלא מתעסק עם פלוני בכלל, ובזכות זה ניצל מעיסקה כושלת שתכננו להפילו. אלא שכאשר יש עיסקה טובה שמומחים ממליצים עליה, הרי הוא נדר שלא יתעסק אתו וצריך התרה. הוא לא יכול להגיד שהוא מתחרט על הנדר, כי טוב לו בזה שנדר בהתחלה, וא"כ זה נקרא שהוא לא מתחרט, כי צריך "חרטה מעיקרא" שיתחרט מההתחלה. ולכן מרן (סימן רכח סעיף ז') כתב שצריך האדם לדקדק אם הוא מתחרט בכלל שנדר, כי חרטה רגילה לא תופסת אלא רק חרטה דמעיקרא, וחייב לשים לב שהתשובה שלו אמיתית, "שאם לא כן אין ההתרה התרה והוא באיסור נדר כל ימיו".

לכן צריך למצוא פתח לנדר הזה, כלומר דבר שהתעורר היום והוא לא חשב עליו, או מציאות שונה שאז כבר לא ירצה בנדר הזה. למשל יאמרו לו: אילו היית יודע שיהיו עסקאות שהם טובות והם עסקת חייך, הרי היה עדיף לך לנדר שלא תעשה עסקה אלא בהמלצת מומחי נדל"ן גדולים, ולא לאסור על עצמך באופן גורף כל עסקה שבעולם. וכעת שנדרת בצור הגורפת, גרמת נזק לעצמך. ולכן האם אתה מתחרט שנדרת באופן זה? ועל זה ישיב שמתחרט שנדר בצורה זו.

פותחין לו לאדם בכבוד עצמו

כמו כן פותחין לו לאדם בכבוד עצמו (ס"ט), שיאמרו לו: אתה יודע שעשו לך בלאגן מזה, והיה לך שם רע מזה, כמה דיברו עליך. והיית צריך לא לעשות עמו עסקא, אבל לא היית צריך לנדר נדרים ולגרום שם רע ובושה לעצמך. במצב כזה שעושה פתח אפשר לעשות התרה, כי הפתח הוא בוודאי אמיתי. אבל דיני פתח לא פשוטים בכלל, כי לא כל פתח יכול לפתוח את הנדר, רק בדבר שהיה קיים בשעת הנדר או שהיה מצוי שיקרה, וללא זה אינו מועיל (סעיפים י"ב-י"ג). וכיון שצריך ישוב דעת לשבת ולבדוק אם זה מועיל או לא, לכן הדין הוא שאם מתירים ע"י פתח, המתירים צריכים לשבת, ולעשות את ההתרה בישיבה (סעיף ד').

"פתח מתוך חרטה"